

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

Regis 1999. 10. évf.

1. 2. 17d-
193.

HALLER ISTVÁN

Romalincselések Romániában

Előzmények

Romániában a különböző roma csoportok¹ – kovácsok, aranyművesek, rézművesek, csizmadiák, zenészek, virágárosok, lócsiszárok, szítások, meszelők, csontfaragók, kanalasok – a 20. század közepéig hagyományos keretek között éltek. Mellettük mindvégig ott voltak az elrománosodott, illetve Erdélyben sok helyen elmagyarosodott földművelő csoportok.

A szocialista korszak központilag irányított változásai a romákat sem hagyták meg hagyományos életmódjukban. A szövetkezetesítés, valamint az ipari termékek betörése a piacra lényegesen módosította a falu képét. Bár az előbbi kapcsán a romákat a lakosság az új társadalmi rend haszonélvezőinek tekintette – hiszen nem veszítették el földtulajdonukat, mert ilyenekkel nem rendelkeztek –, valójában ők is veszteségesek voltak, mert fokozatosan megszűnt hagyományos termékeik keresettsége. A csontfaragók például, az olcsóbb műanyag fésűk elterjedése miatt, többé nem tudtak megélni mesterségükből. Ennek következtében a romák tömegesen hagyták el a falvakat, s költöztek a városokba gyárakban dolgozni. A hagyományos környezetükből kiemelt, gyökerüket vesztett romákat senki sem készítette fel az új életmódra, a tradícióktól való elszakadás által keltett űrt semmi sem pótolta. Ennek folytán a roma munkáscsaládok nagy része a lumpenproletárok közé került. Városszéli negyedekben éltek, remények és igények nélkül.

A hetvenes években jelentkező általános elszegényedés jelentős változást hozott egyes romák életében. A hiány korszakában ismét hasznosnak

bizonyult némely hagyományos szakma. Nagy sikerük volt például a pálinkafőző üstöknek, melyeket a romák gyártottak. Illegális volt az üstkesztés, csakúgy, mint a pálinkafőzés – ennek megfelelően nagy árat lehetett kérni a vevőktől. De az is jellemző volt, hogy a munkahelyüket elveszített roma gyári munkások, hogy családjukat fenntartsák, Temesvár környékére utaztak, ahol a szerb–román feketekereskedelem folytán jobb volt az áruellátás, mint máshol, majd az itt vásárolt termékekkel üzleteltek az ország egész területén. A többségi lakosság számára úgy tűnt, hogy a romák – kihasználva a Ceau^oescu-rendszer által adott lehetőségeket – a tisztességes állampolgárok bőrén gazdagodnak meg. Pedig csak azt tették, ami évszázadokon keresztül fenntartotta őket: betöltötték az űröket a szolgáltatásban, amelyek ellátására a társadalomnak igénye volt.² Ennek ellenére a törvényesség határán tevékenykedő roma közösségekkel szemben egyre nőtt a gyűlölet.

Az 1989-es változások szinte törvényszerűen konfliktusokhoz vezettek. A szövetkezetek eltűnésével megszűnt azok anyagi forrása is, akik nem rendelkeztek hagyományos módon földtulajdonnal. A romák földigényléseit kézlegyintéssel intézték el a helyi hatóságok: minnek nekik a föld, ügysem művelnék meg. S mivel korábban a szövetkezet tulajdonából az egész falu szegyenkezés nélkül lopott, a földosztást követően – más megélhetési forrás hiányában – a romák folytatták a termőföldek fosztogatását. Ezúttal azonban a magántulajdont sértették meg, a falubeliek jogos felháborodása közepette. A kereskedelemre szakosodott romák gyorsan kialakították törökországi kapcsolataikat, ahonnan nagy mennyiségben szállítottak ruhaneműt Romániába. A határok megnyitásával sokan külföldre mentek dolgozni vagy csak egyszerűen pénzre szert tenni. Ezek gyors meggazdagodása irigységet és ellenszenvet váltott ki a többségi lakosokból. Ugyanakkor a gyárakban dolgozó romák a növekvő munkanélküliség következtében elvesztették megélhetési forrásaikat, képtelenek voltak kifizetni a víz-, gáz- és hőszolgáltatást. A fokozódó nyomor következtében erősödött a romanegyedek gettójellege.

A roma társadalom erős polarizációja – vagyis az, hogy miközben a közösség egyes tagjai teljesen elszegényedtek, mások nagy gazdagságban élnek –, az értelmiség szinte teljes hiánya, a politikai életben való járatlanság igen sebezhetővé tette a közösséget, mely Európa-szerte ugyanebben az

időben éli meg nemzeti öntudatra ébredését (ennek a folyamatnak kézzelfogható jele az irodalmi roma nyelv kialakulása³). Ismert tény, hogy a nemzeti ébredéssel egy időben jelennek meg a nacionalista ideológiák is. Nem érdektelen tehát, hogy milyen környezetben zajlik le a nemzeti öntudat kialakulásának folyamata. Amennyiben a környezet nagyon ellenséges, nem lenne meglepő, ha a hagyományosan alkalmazkodó roma mentalitás önmaga ellentétévé, vagyis radikálissá, fanatikusan fundamentalistává válna. A romániai körülmények erre igen kedvező táptalajt biztosítanak. Az sem mellékes, hogy Romániában él az egyik legnagyobb lélekszámú roma közösség: az 1992-es népszámlálás során 409 723 személy vallotta magát romának, de nem hivatalos becslések szerint valós számuk 1,5-3 millió közöttire tehető.

Pogromtól pogromig

A kommunista rendszerek bukása Közép- és Kelet-Európában sokkal könnyebben ment végbe, mint azt bárki is sejtette. Az egyedüli kivételt Románia képezte, ahol a hatalomváltás erőszakos úton ment végbe, és a gyűlölet fellángolásai kísérték.

E gyűlölet tárgyát képezték a roma közösségek is. A kezdeti általános káoszban nem tűnt fel senkinek, hogy egyes embereket bőrszínük, etnikai, nyelvi, kulturális hovatartozásuk miatt gyilkolnak meg, vagy üldöznek el lakóhelyükről. Így történhetett, hogy a közvélemény nem szerzett tudomást az első ilyen eseményekről. Vagyason (Kovászna megye) 1989. december 24-én két romát megöltek, és két házat megrongáltak; Túrterebesen (Szatmár megye) 1990. január 11-én egy gyermek eltűnt, 36 ház leégett; Szászrégenben (Maros megye) öt házat gyújtottak fel 1990. január 29-én,⁴ Nyujtódon (Kovászna megye) 4 romát megöltek, hat házat felgyújtottak 1990. február 5-én;⁵ Cuza Vodă (Konstanca megye) 34 házat gyújtottak fel 1990. július 10-én; Kászónújfaluban (Hargita megye) pedig 29 házat 1990. augusztus 12.-én⁶.

Az első, nagy nyilvánosság előtt is ismert eset Konstanca megyében, Mihail Kogălniceanun történt 1990. október 9-én, ahol a romák ellen feldühödött tömeg 36 házat felégetett, további négyet pedig lakhatatlanná

tett.⁷ Mivel a hatóságok semmit nem tettek a bűnösök azonosítása érdekében, sőt hivatalosan „érzelmileg érthetőnek” tartották az ilyen jellegű „szociális konfliktusokat”, nem csoda, hogy az eset példaértékűvé vált. A romákat azzal kezdték fenyegetni, hogy ha nem viselkednek az elvárásoknak megfelelően, úgy járnak, mint a Mihail Kogălniceanu-beliek. A fenyegetést tettek is követték: 1991 tavaszán Giurgiu megye több, egymáshoz közeli településéről is elüldözték a roma lakosokat. Bolintin Dealon 22 házat felégették, kettőt megrongáltak (április 6–7.)⁸; Ogrezeniben 21 házat (május 16–18.); Bolintin Valén 13 házat gyújtottak fel (május 18.); Găiseniben 3 házat gyújtottak fel, és 6-ot rongáltak meg (június 5.).

Annak ellenére, hogy továbbra is történtek hasonló esetek (Kászonzeltíz, Hargita megye, 1991. június 9.: egy halott, 28 felgyújtott ház⁹; Dánpataka, Máramaros megye, 1991. augusztus 13.: 18 felgyújtott ház; Gyertyámos, Temes megye, 1993 március 17.: 5 megrongált ház), a sajtó számára az ilyen ügyek elvesztették fontosságukat.

A romaellenes indulatok a hadrévi (Maros megye) eset révén kerültek ismét a közvélemény figyelmének előterébe. Három meglincselt roma, 14 felgyújtott és 4 megrongált ház – s mindez 1993. szeptember 20-án, pontosan akkor, amikor Románia az Európa Tanács tagországává vált¹⁰. A kormány gyors megoldást ígért, s rövid ideig úgy tűnt, hogy végre sikerül megfékezni az ilyen esetek sorozatos ismétlődését. Az optimizmus korai volt. Ráksán (Szatmár megye) 1994. május 29-én kilenc házat gyújtottak fel; Bâcun (Giurgiu megye) 1995. január 7-én négy házat, ugyanakkor két romát megsebesítettek.

Románia-szerre közel harminc településen lángoltak fel házak, alkalmazott a tömeg kollektív büntetést a roma közösséggel szemben. Az esetek közös vonásai lehetővé teszik egy modell felépítését, amely a következő szakaszokból áll:

1. „Az utolsó csepp a pohárban”

A roma közösséggel szemben kialakított negatív indulatokat egy hirtelen történés felkorbácsolja. Ez lehet banális, fiatalok közötti verekedés a diszkóban, mint Mihail Kogălniceanun, esetleg kocsmai verekedés, mint Szászrégenben, vagy szélsőséges esetben emberölés, mint Bolintin Dealon vagy Hadréven.

2. *A roma tettes őrizetbevétele*

Az eset kiobbantását okozó személyeket a rendőrség letartóztatja, utóbb bíróság elé állítják őket. A szászrégeni kocsmái verekedésben részt vevő négy roma 6 hónap és két év közötti börtönbüntetésben részesült, miközben másokat nem ítélték el.

3. *A bosszú*

Vagy azonnal elszabadulnak az indulatok – ilyenkor fordul elő a romák meglincselése –, vagy néhány napos tervezés után összegyűlnek a falu lakói, hogy elűzzék a romákat a településről. Szólnak a harangok, búgnak a szirénák. Gyakran rendőri erők felügyelete mellett a tömeg házról házra járva gyújtogat. Azokat a házakat, amelyek más épületek közelében állnak, „csak” megrongálják, nehogy a tűz szétterjedjen a faluban.

Az esetek olyan kísértetiesen hasonlítanak egymáshoz, hogy felmerül a lehetőség: bizonyos politikai erők szervezik meg őket. Ennek a feltevésnek ellentmond azonban a közelebbi vizsgálat. Kiderül ugyanis, hogy a közös vonások csupán az általános romaellenes hangulat, bizonyos cselekvési sztereotípiák, valamint a sajtóban leírt esetek modellé válása folytán jelennek meg.

Három, egymástól eltérő eset leírása rávilágíthat a közös vonásokra, ugyanakkor a különbségekre is:

1. *Bolintin Deal* (Giurgiu megye, 7000 lakos, ebből mintegy 150 „medvetáncoltató” roma¹¹)

Az ortodox húsvét vasárnapján, 1991. április 7-én, kevéssel éjfél előtt Cristian Melinte gépkocsijával Bukarest fele indul. Az ittas Ion Tudor leinti az autót, s kéri Melintét, őt is vinné magával. A visszautasítást szóváltás követi, majd a roma késével leszúrja a fiatal egyetemistát, aki rögtön meghal. A menekülő Ion Tudort két óra múlva letartóztatja a rendőrség. Másnap reggel kilenc órakor (húsvét hétfőjén) megszólal a sziréna, melyre mintegy 2000 falubeli gyűlik össze. A falu rendőrei értesítik a romákat, hogy meneküljenek el, majd a tömeg házról házra járva (a házak nem egymás mellett, a falu szélén, hanem annak egész területén szétszórva állnak) előbb kirabolja, majd felgyújtja mind a huszonnégy „medvetáncoltató” család otthonát.

2. Kászonfelfűz (Hargita megye, 3200 lakos, ebből 200 roma¹²)

1991. június 6-án négy részeg roma bántalmazza Daró Ignác éjjeliőrt, mivel beleszólt abba, hogy miért ütök ostorral lovukat. Kevéssel az események után az összegyűlt tömeg bosszúból megver két ártatlan öreg romát, egyikük, Kalányos Ádám belehal sérüléseibe. A négy romát közben a rendőrség már letartóztatta. Két nap múlva a falu határában, ahol a romák házai állnak, megjelenik egy figyelmeztető felirat, s értesíti a lakosokat, hogy június 9-én, vasárnap este felgyújtják a házakat. A romák hiába értesítik a rendőrséget és a polgármesteri hivatalt, senki nem áll melléjük. Vasárnap délután a szövetkezet istállójába menekülnek. A falubeliek szervezett csoportja elvágja a romák házait ellátó villamos vezetékét (nehogy rövidzárlat következtében az egész falu áram nélkül maradjon), kidöntik a falut Csíkszeredával összekötő telefonvezeték oszlopát, majd mind a 28 roma házat felgyújtják.

3. Hadrév (Maros megye, 900 lakos, ebből 130 roma¹³)

1993. szeptember 20-án egy csoport roma az autóbusz-megállóban alkalmi lehetőségre vár, hogy Marosludasra utazzon. A romák összeszólalkoznak Gligor Chețan-nal, aki ostorral kezében feléjük indul. Miután a romák leterítették a földre, Chețan három gyermeke és a közelben lévők fenyegetésétől tartva menekülni próbálnak. Kettőnek ez sikerül, de mivel sarokba szorították, Rupa Lupian Lăcătuș késével leszúrja Crăciun Chețan-t, majd az általános zűrzavarban testvérével, Pardalian Lăcătuș-sal és sógorával, Mircea Zoltannal egy közeli roma család házába menekül, ahol senki sem tartózkodik otthon. Rövid idő alatt tömeg verődik össze a ház előtt. A helyszínre érkező rendőröknek nem sikerül betörniük a házba. A türelmetlen tömeg felgyújtja az épületet, s a kimenekülő romákat meglincseli (egyiküket azt követően, hogy a rendőrök megbilincseltek). Miután további rendőrök érkeznek a faluba, a tömeg kisebb-nagyobb csoportokra oszlik. Ezek további 13 házat felgyújtanak, s négyet megrongálnak. A rendőri erők csak arra ügyelnek, nehogy közlekedési baleset történjen.

lincsel = megöl >

helyesen
faluba
- innen
vesztik
azt a
házaikat

Hivatalos álláspont

A román hivatalos szervek nem ismerték el, hogy a romák meg-
lincselése, házaik felgyújtása etnikai indíttatású lett volna. Bűnözők
elleni tömegmegmozdulásról, esetleg szociális konfliktusról beszéltek.
Az etnikai konfliktus – netán pogrom! – kifejezés heves ellenkezést
váltott ki a hatóságokból, de még a demokratikus sajtó jó része is
elvetette azt a „feltételezést”, hogy rasszista gyűlölet lenne az esemé-
nyek hátterében.

Ennek ellenére valahányszor a történetek okait elemezték, minden
esetben a roma közösség kollektív bűnösségét emelték ki. Ilyen „elemzés-
re” került sor például a hadrévi eseményeket követően. Az 1993. október
12-13-án helyszíni vizsgálatra kiküldött kormánybizottság, miután jelen-
tésében azt írja, hogy „az eseményeknek nem volt etnikai indíttatása”, a
követzők miatt marasztalta el a roma közösséget:

- veszélyeztetik a falu etnikai stabilitását, mivel a romáknak családon-
ként 5-10 gyermekük van;¹⁴
- nem bennszülöttek, mivel a romacsaládok java 1977 után költözött
a faluba;
- nincs földjük, s emiatt „egy részük lopásból tartja fenn magát”;
- „kulturális szintjük rendkívül alacsony, sokan írástudatlanok”;
- „ortodox vallásúak, de nem illeszkednek be az ortodox vallás hagyó-
mányos rítusaiba és ceremóniáiba”;
- ellentétben a faluban élő románokkal és magyarokkal, nem hoztak
létre gazdasági társaságokat;¹⁵
- megsértik a rendet „verbális erőszakkal”, illetlen beszéddel, triviális
nyelvezettel, a jóérzést sértő viselkedéssel, s időnként fizikai erősza-
kot, testi sértést is elkövetnek.

Ebben a szellemben nyilatkoztak, ugyanazokat a nyelvi és ideológiai
sztereotípiákat hangsúlyozva, a polgármesteri hivatalok, valamint a rend-
őrség képviselői is:

„A faluban lincshangulat alakult ki. De ki szeretném hangsúlyozni,
hogy nem a cigányok ellen. Semmi bajunk nincs fajtájukkal. Csak a
bűnözők ellen. [...] Csupán a cigányok szervezetei próbálták úgy beál-
lítani a dolgokat, mintha itt etnikai konfliktus lenne. Hogy lejárassák az

országot a külföld előtt.” (Constantin Ionescu, Mihail Kogălniceanu polgármestere)

„Felhívom a figyelmét, hogy Mihail Kogălniceanun szó sincs etnikai konfliktusról. Akik így tudósítanak erről az esetről, azok szándékosan hamisítják meg a valóságot, hogy lejárassák Romániát a nemzetközi közvélemény előtt.” (Mihai Andreescu ezredes, a Konstanca megyei rendőr-főkapitányság szóvivője)

„Ki szeretném hangsúlyozni, hogy nincs szó etnikai konfliktusról. A faluban 400 elrománosodott cigány él. Velük senkinek sincs semmi baja. [...] A bosszú nem irányult sem az emberek, sem az állataik ellen. Csak a házakat gyújtották fel, hogy elüldözzék a bűnözőket.” (Sorin Nuță, Bolintin Deal polgármesteri hivatalának titkára)

„Ezek a Bolintin Deal-i medvetáncoltatók sehol sem dolgoztak. Bandákba verődve fosztogatták a lakosságot. Nem mind, hangsúlyozom, csak egyesek. [...] A medvetáncoltatók visszaeső bűnözők. Illetve nem így kell mondanom. Nem mind visszaesők. Csak egyesek. [...] Nagyon komplex kérdés, hogy meg lesznek-e büntetve azok, akik a házakat felgyújtották. A többségi lakosoknak joguk van bizonyos önvédelemhez.” (Alexandru Măreățã, őrnagy a Giurgiu megyei rendőr-főkapitányságon)¹⁶

Hogyan alkalmazzák a törvényt?

A giurgiui rendőrőrnagy azon kijelentése, miszerint a többségi lakoságnak joga van az önvédelemhez, még akkor is, ha ez lincselésekben és házak felgyújtásában fejeződik ki, nem egyedi, elszigetelt vélemény. Az ügyészség minden esetben késleltette az esetek kivizsgálását, s adott helyzetben a felelősök még csak nem is kendőzték szándékukat:

„A kivizsgálások addig tartanak, ameddig az eseteket le nem lehet zárni. Ha majd az ügyek elévültek, az aktákat lezárjuk. S ha valakinek tetszenek a cigányok, vigyék innen őket, mert mi már megelégtünk az egészettel.” (Maria Rus, Hargita megye főügyésze)¹⁷

Ha egy ügyésznek szándékában állt is kivizsgálásokat folytatni, a kormányon lévő nacionalista pártok közbeléptek, és megakadályozták a tettesek felelősségére vonását.¹⁸ Romániai és nemzetközi emberjogi szervezetek nyo-

mására azonban valamilyen eredményt fel kellett mutatni. Az esetek túlnyomó többségében a tetteket nem sikerült azonosítani (illetve sikerült nem azonosítani...), néhány esetben két-három tettes ellen eljárást indítottak, majd a törvényszék – megfelelő bizonyítékok hiányában – visszairányította az aktákat az ügyészségre további kivizsgálás céljából. Ahol végül ítélet született, ott is csupán rendháborítás miatt vontak felelősségre személyeket, s ezeket is csupán rövid idejű, felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték.

Ráadásul a különböző forrásokból származó hivatalos adatok egymásnak gyökeresen ellentmondanak. Az azonos időpontban készült rendőrségi és ügyészségi jelentések Túrterebessel kapcsolatosan például a következőket állítják:

„A közrend zavarása, valamint magántulajdon elleni bűntény miatt kilenc személyt ítétek 1 és 3 év közötti börtönbüntetésre, s további 30 személyt pénzbüntetésre.” (Rendőrségi jelentés¹⁹)

„1991. január 11-én a kivizsgálásokat leállították, mivel a sértettek visszavonták beadványaikat. A helyi hatóságok, valamint a falubeliek egy része kártérítést fizetett a megrongált házakért. A Büntetőeljárás Törvénykönyv előírásainak megfelelően, magánszemély vagyona elleni bűntény esetében az elkövetők elleni eljárás megszűnik, ha visszavonják a panaszokat.” (Ügyészségi jelentés²⁰)

Ezek alapján a hivatalos adatok értéke legalábbis megkérdőjelezhető.

Hogy milyen módszerekkel lehet halogatni az ügyek kivizsgálását, s hogyan lehet lezárni egy aktát, arra az alábbi eset szolgáltat példát.

Szászrégenben 1990. január 29-én, egy kocsmai verekedést követően felgyújtották öt roma házát. A verekedésben részt vevő négy romát 1990. július 20-án 6 hónaptól másfél évig terjedő börtönbüntetésre ítélték. Ezt követően a 6 roma panaszos közül 5 visszavonta beadványát. Az aktában létezik egy hatodik visszavonás is, de olyan személytől, aki nem emelt panaszt. Így a hat panasszal szemben hat visszavonás áll! A rendőrség a helyszíni vizsgálatot csak ezt követően, több mint egy évvel az események után végezte el, 1991. március 15-én. 1991. november 2-án a bűnüldöző szervek befejezték a nyomozást, s lezárták az aktát, arra hivatkozva, hogy a sértettek visszavonták panaszait. Az eljárás azonban törvénytelen, mivel egyrészt nem mindenki vonta vissza be-

adványát, másrészt mert a Btk. értelmében hagyújtoztatás történik, az esetet – veszélyessége miatt – beadványtól és visszavonástól függetlenül ki kell vizsgálni.²²

Bár a romániai nem kormányzati szervezetek folyamatosan követelték a romaellenes cselekedetek elkövetőinek törvényszék elé állítását, az első konkrét lépésre csak az 1996. novemberi választásokat követő hatalomváltás nyújtott lehetőséget. Még így is egy évet kellett várni ahhoz, hogy a hadrévi eset vádlottjai ellen 1997. november 11-én törvényszéki eljárás induljon. A tárgyalás évekig elhúzódhat, s Hadrév csak egy a harminc hasonló eset közül, ennek ellenére nagy jelentőségű, hogy a négy és fél éves folyamatos lobbyzás meghozta gyümölcsét.

Az orvoslás útjai

Sürgető erővel merül föl a kérdés, hogy mit lehet tenni a fent leírt állapotok megváltoztatására. Mivel összetett társadalmi jelenségről van szó, az orvoslás is csak több tényező megváltoztatásával tud megvalósulni.²²

1. A rasszista gondolkodásmód

A romákkal szembeni általános ellenséges hangulat Romániában alapvetően rasszista indíttatású, vagyis etnikai jegyekhez kapcsolódó előítéletekre épül. Már a gyermekkor képzeletvilágában hagyományosan a romák a rossz megtestesítői.²³ A romániai újságokban roma bűntény esetén a sajtó mindig hangsúlyozza az elkövető roma voltát, de az sem ritka, hogy a bűnöst eleve romának tartják, ha nem ismerik kilétét. És sorolhatnánk a példákat!

A romák ilyen megítélése nemcsak a képzetlen emberekre jellemző, de az értelmiségiek körében is elterjedt. Ugyanis a romák „természetüknél fogva” szegények, bűnözők és analfabéták.²⁴ Vagy éppen nagyon gazdagok, mert másokat kizsákmányolnak, de az utóbbi két sztereotíp jelző akkor is érvényes rájuk. (Mindamellet a nincstelen romákat inkább elfogadják a nem roma közösségek – jobban beleillenek a róluk kialakított képbe.)

E sztereotípiák megváltoztatásával egyelőre kizárólag a civil társadalom önszerveződési formái, a nem kormányzati szervezetek foglalkoznak.

Mivel Romániában hivatalosan nincs rasszizmus, a kormány nem is tesz ellene lépéseket. Jellegzetes struccpolitika ez: miközben az álláshirdetésekre belefoglaltatik, hogy romákat nem alkalmaznak, s a vendéglők bejáratánál felirat díszleg, miszerint „színesbőrűeket” nem szolgálnak ki – a romák elleni diszkriminációt soha egyetlen hivatalos nyilatkozat nem helyteleníti.

2. *A szociális helyzet*

Tagadhatatlan, hogy a romák körében nagyobb arányú a bűnözés, mint a lakosság más rétegeiben. Ez gerjeszti a rasszizmust, és a rasszizmus gerjeszti a bűnözést.²⁵ Ugyanakkor látni kell, hogy a nagyarányú „roma bűnözés” szociális indíttatású.

A jelenlegi szociális segélyrendszer a polgármesteri hivatalok nem létező költségvetésén alapul. Ha akad is valami pénz ennek kifizetésére, azt általában nem a romák kapják meg. Bár a létminimum biztosítása elengedhetetlen, nem lehet a romák jövőjét segélyekkel megoldani – elsősorban munkahelyeket kell biztosítani számukra. Jelen pillanatban a romániai gazdaság azonban kilátástalan helyzetben van, a munkanélküliek száma pedig napról–napra nő, s köztük kiemelkedő arányban vannak a romák!

3. *Az integrálódás esélye*

Romániában (és sok helyütt a világban) sokan úgy vélik, hogy a romák helyzetének megoldásához egyedül ez az út vezet, amin egyben asszimilációt is értenek. Mások ellenzik az integrálódást, mert a hagyományokat féltik. Az érvek és ellenérvek következő csoportjai léteznek:

a) „A romák kultúrája alacsonyabb rendű, hiszen még irodalmi nyelvel, írással sem rendelkeznek. A nők szinte rabszolgasorban sínylődnek, a gyermekeket nem engedik iskolába, dolgoztatják őket. Ezen csak úgy lehet változtatni, ha vegyes osztályokban kulturális átnevelésnek vetjük alá a roma gyermekeket.” Ennek az érveknek a hívei kényszerítették kollégiumba, családjuktól elszakítva az Egyesült Államokban az indiánokat, Ausztráliában a bennszülötteket.²⁶

b) „Nincs szükség integrálódásra, mert annak egyenes következménye az asszimiláció. A roma osztályokban az ősi hagyományokat kell ápolni,

a hagyományos mesterségeket tanítani, mert az évszázadok folyamán ezek tartották fenn a közösségeket.”

c) „A romák már integrálódtak, tehát erre már nem lehet törekedni. Anyanyelvi szinten beszélnek a többségiek nyelvét, átvették azok kultúráját, sőt, ők őrzik legjobban azok népzenejét, táncait.”

Mit jelent a valódi integráció? Semmiképpen nem a hagyományos kultúra halálát. Egy közösség akkor nevezhető integrálódottnak, ha a szociológiai felmérések nem mutatnak lényeges eltérést az adott közösség és más, környező közösségek között. Ez azt jelenti, hogy a romániai romák akkor lesznek „integrálódva”, ha nem lesz körükben lényegesen nagyobb a gyermekhalandóság, a munkanélküliség, a szegénység, a bűnözés, az írástudatlanság, mint a romániai átlag. Ebből következik, hogy az integrálódás folyamatában nem kell módosulnia a közösség kulturális értékeinek, de az is, hogy az integráció problémája az egész társadalom problémája, nem kimondottan a romáké.

Mindez nem azt jelenti, hogy a hagyományos roma életnek nem kell átalakulnia. A 3. évezredben csak idegenforgalmi érdekesség, népművészeti cikk lesz például a kosárfonás. Ezreknek kosárfonást adni mesterségként egyet jelent a közösség gazdasági öngyilkosságával. A polgárosodás folyamata bizonyos hagyományokat háttérbe fog szorítani, s ezt tudomásul kell venni. Ugyanakkor azt is tudni kell, hogy jelen pillanatban a roma kultúra sokkal érzékenyebb a változásokra, mint más kultúrák, s ezért biztosítani kell fennmaradási lehetőségeit.

Az integrálódás tehát bonyolult folyamat. Ahhoz, hogy valóban pozitív hatásai legyenek, fel kell készíteni mind a többségi lakosságot, mind a roma közösségeket.

4. A romaellenes cselekedetek és a törvény őrei

Mivel a roma házak gyűjtogatása után nem került sor az elkövetők megbüntetésére, kritikus helyzet alakult ki: a legkisebb konfliktus is lincselés lehetőségét hordozta magában. A rendőrség ugyanis arra hivatkozott, hogy nem képes megfékezni a romák bűnözését, s emiatt a lakosoknak kell kezükbe venniük az igazságszolgáltatást. Hogy ezt a helyzetet megszüntessék, az Országos Rendőr-főkapitányság bűnmegelőző osztálya kidolgozott egy tervet, mely egyszerre volt hivatva megfélemlíteni a roma

közösségeket, s a lakosságban azt a látszatot kelteni, hogy urai a helyzetnek. A romák által lakott negyedekben, faluvégeken éjnek idején törvényellenes razziákat szerveztek (néhány eset: Ákos és Krasznamihályfalva, Szatmár megye, 1995. augusztus 25.; Colentina, Bukarest, 1996 folyamán többször is; Patarét, Kolozs megye, 1995. június 23.; Bonchida, Kolozs megye, 1995. február 25. és 1996. február 23.; Bálteni, Dîmbovița megye, 1996 folyamán többször is²⁷). Több embert megvertek, majd néhányukat teherautón bevitték a rendőrségre takarítani. Néhány óra múlva szabadlábra helyezték a romákat, de megfenyegették őket: nehogy valakinek elmeséljék, mi történt, mert akkor rosszabbra számíthatnak. Néhány razziára tévéopera-tőrököt és riportereket is meghívott a rendőrség, így milliók láthatták, hogyan verik szét fejszével az ajtókat a rohamosztagok minden előzetes felszólítás nélkül, hogyan ugrálnak fél lábon a meztelen romák, igyekezvén nadrágot húzni magukra, s hogyan verik le őket a földre, s bilincselik össze kezüket. A nézők azt hitték, hogy ezek „nagy fogások”. A beavatottak tudták, hogy csupán erődemonstrációról van szó.

Éveken keresztül, amikor a roma közösségek fenyegetett helyzetben voltak, a rendőrségnek nem voltak hasonlóan erélyes fellépései. 1997. január 16-án azonban, a rendőrség közbelépésének köszönhetően, az Ilfov megyei Tînganu faluban sikerült megakadályozni egy újabb gyűjtogatást – és nem csendben, szinte székelykezve, hanem a nagy nyilvánosság előtt. Ezzel talán megtört a jég.

Az utóbbi időben mutatkozó pozitív jelek ellenére (a hadrévi ügy törvényszék elé került, és tavaly nem történt nagyobb romaellenes akció) a romaellenes cselekedetek megbüntetése még távolról sem valósult meg. Ameddig Romániában nem létezik diszkriminációellenes törvény, ameddig a rendőrség „statisztikát” javít, s nem bűnözőket keres, ameddig a törvényszéken megkülönböztetve ítéleznek a bírák, addig nem lehet lényeges változásra számítani.

Pedig a demokratizálódás folyamatában, amire az egész társadalomnak szüksége van, a legfontosabb elemek az állampolgárok közti tényleges egyenlőség, a szociális igazságosság, a törvények betartása. A mi feladatunk tények felsorolásával a széles közvélemény tudomására hozni, hogy ezek hiányától a roma közösségek ma mindenkinél jobban szenvednek.

JEGYZETEK

- ¹ A különböző romániai roma csoportok részletes ismertetésére lásd Vasile Burtea: *Romii în sincronia și diacronia populațiilor de contact* (Romák a velük érintkező népessegek szinkroniájában és diakroniájában). Tanulmány a Társadalmi Párbeszéd és Etnikai Problémák Tanulmányozásának Európai Központja számára, 1995.
- ² A romák kiszorítottságáról részletesebben lásd Vasile Burtea: *Marginalizare istorică și cooperare socială în cazul populației de romi* (Történelmi marginalizáció és társadalmi kooperáció a roma társadalom esetében). *Altera*, nr. 5/1996.
- ³ A roma irodalmi nyelv kialakításának egyik fő koordinátora Marcel Courtiade francia nyelvész.
- ⁴ A szerző saját adatai.
- ⁵ A szerző saját adatai.
- ⁶ Azok az adatok, amelyek nem a szerző helyszíni vizsgálataiból származnak, a következő forrásokra támaszkodnak: Human Rights Watch/Helsinki: *Lynch Law: Violence against Roma in Romania*, vol. 6, no. 7, 1994. november; Romanian Ministry of Interior, The General Inspectorate of Police: *Note about the Activities by the Police Unites for Preventing and Controlling Ethnic Conflicts*. 1994.; Romanian Public Ministry, Special Commission of the Judiciary Supreme Court: *Situation*, 1994. február 11.; Nicolae Gheorghe: *Cases of Collective Violence and Intra-community Conflicts*. 1994. január; European Roma Rights Center: *Sudden Rage at Dawn – Violence Against Roma in Romania*. Country Reports Series no. 2, 1996. szeptember. A szerző összefoglaló esettanulmányai: Conflict social – conflict intracomunitar – conflict etnic – pogrom? (Szociális konfliktus – közösségek közötti konfliktus – etnikai konfliktus – pogrom?). 22 nr. 23/1995.; Ki szereti a cigányokat Romániában?, *Beszélő*, 37/1991.; A cigánykérdést is megoldják, *Beszélő*, 23/1991.
- ⁷ A szerző saját adatai. A Mihail Kogălniceanun történeteiről lásd Haller István: Dobrudzsában, amiről szó sincs, *Erdélyi Figyelő*, 1/1991.
- ⁸ A szerző saját adatai. Erről az esetről lásd Haller István: Hát kellett nekünk ez a székelyen?, *Erdélyi Figyelő*, 8/1991.
- ⁹ A szerző saját adatai. A kásonzfeltízi eseményekről lásd Haller István: Újságírók járatják le a falu becsületét, *Erdélyi Figyelő*, 10/1991.
- ¹⁰ A szerző saját adatai. A hadrévi esetről lásd Haller István: *Violență împotriva unei comunități de romi – cazul Hădăreni* (Erőszak egy romaközösséggel szemben – a hadrévi eset). *Altera*, 7/1997.
- ¹¹ Románul „ursar”. Ez a piaci mutatványosok egyik csoportja, amely szelídített medvékkel járt faluról falura. A Bolintin környéki „medvetáncoltatók” ma igen keresett kőművesek, ácsok, bádogosok. Házaik palotának számítanak. A környéken élő elrománosodott romákkal szemben megtartották viselkedésüket, szokásaikat.

- ¹² „Romungrók”, vagyis elmagyarosodott romák, akik anyanyelvüket nem beszélik, szokásaik közül keveset tartottak meg. Foglalkozásra nézve fuvarosok, lovas szekerekkel szállítják a falubeliek termékeit.
- ¹³ Három különböző családból állnak, melyek közül kettő az utóbbi húsz évben költözött a faluba. Eltérő a foglalkozásuk is – egyesek földművelők, mások állattartók, illetve szűcsök.
- ¹⁴ Ugyanez a jelentés a bevezetőben megemlíti, hogy 130 roma, 33 roma család él a faluban. Ez átlagosan négy főt jelent családonként.
- ¹⁵ Romániában a földtulajdonok egy részének visszaszolgáltatását követően sokan – mivel az állam minimális lehetőségeket sem biztosított a föld megmunkálásához – mezőgazdasági társaságokat hoztak létre, egyféle önkéntes termelészövetkezeteket. Az a kijelentés, mely szerint földjeiket „nem adták be a közösbe”, ellentétben áll azzal, hogy nem volt földjük, s emiatt loptak. Ebből is látszik, hogy a bizottság megelégedett a falubeliek egymástól eltérő vádjainak felsorolásával, anélkül, hogy elemezték volna legalább összeférhetőségüket, ha már nem is azt, hogy a vádak részben megfeleljenek a valóságnak.
- ¹⁶ A szerzővel folytatott beszélgetések.
- ¹⁷ A szerzővel folytatott beszélgetés.
- ¹⁸ A hadrévi esettel kapcsolatosan ilyen irányú beismerést tett Maros megye főügyésze, az eset vizsgálóügyésze, a Maros megyei rendőr-főkapitányság parancsnoka, valamint az országos főügyészség képviselője – az 1996. novemberi hatalomváltás előtt magánbeszélgetések során, majd ezt követően a sajtóban.
- ¹⁹ Romanian Ministry of Interior, The General Inspectorate of Police: *Note about the Activities by the Police Unites for Preventing and Controlling Ethnic Conflicts*. 1994.
- ²⁰ Romanian Public Ministry, Special Commission of the Judiciary Supreme Court: *Situation*, 1994. február 11.
- ²¹ A szászrégeni ügy kivizsgálásával kapcsolatosan a PRO EUROPA Liga, valamint az APADO (Ügyvédek az Emberi Jogokért) végzett tényfeltárási munkákat.
- ²² A megoldásokat illetően – különböző szituációkból kiindulva – több szerző is lényegében azonos következtetésre jut. Lásd például Brigitte Mihok: *Situația romilor din județul Mureș și elaborarea unor strategii de sensibilizare* (A Maros megyei romák helyzete és szociabilizálási stratégiák kidolgozása). *Altera*, nr. 6/1997.
- ²³ Ennek a hagyományos ijesztegetésnek nem az az alapja, hogy valaha is gyermekek lopásával foglalkoztak volna a romák, hanem az, hogy nagy zsákokkal a hátukon járnak, s így el lehet hitetni, hogy a zsákban rossz gyermekeket visznek. Rádásul nemegyszer, hogy segítsék a szülői nevelést, a fenyegetést hallva a romák is belemennek a játékba: szólnak a gyermeknek, hogy legyen jó, másképp a zsákba kerül.
- ²⁴ Nemrég, egy EBESZ-találkozón, a román küldöttség hivatalos tagja (aki a Kisebbségi Minisztériumot képviselte!) egy magánbeszélgetésén felháborodásának adott hangot, hogy a romániai roma szervezet képviselője „nem is igazi cigány”, hiszen normális anyagi körülmények között él, büntetlen előéletű, valamint kiváló szociológus-kutató.

- ²⁵ Miközben a hagyományos közösségek igen szigorú belső szabályok szerint élnek, ezek a normák nem érvényesek a „gádzsók-ra”. Az érvelés: „ha a gádzsók nem vesznek minket emberszámba, miért tartjuk be a gádzsók törvényeit?”
- ²⁶ A '80-as években megszüntették az asszimilációnak ezt az erőszakos formáját. Ausztrália kormánya (csak némi késéssel, 1997-ben) hivatalosan bocsánatot kért a bennszülöttektől az őket ért sérelem miatt.
- ²⁷ Lásd European Roma Rights Center: *Sudden Rage at Dawn – Violence Against Roma in Romania*. Country Reports Series no. 2. 1996. szeptember.

ISTVÁN HALLER

Roma lynching in Romania

After the collapse of the communist regime in Romania, where the shift of power was violent, retaliation was bloody too. Public opinion needs scapegoats. Why did the Roma community become one of the scapegoats? How were social and economic tensions after 1990 channeled against this community? How were several pogroms against Roma population from different villages in Romania able to take place? What did the authorities do to stop the phenomenon? What could be done? These are some of the questions that the article tries to answer in analysing the prejudicial ethnic motivations and the social background of the violences as well as the lack of legal consequences.

The 'Roma question' has historical, economic, social and psychological aspects and these aspects are strongly interconnected. To understand this issue, it is necessary to study all of these aspects together. It is also our duty to inform public opinion about the intolerable situation that a whole ethnic group has to confront in Romania despite constitutional guarantees and the official declarations.